

ADAPTACE MUŽŮ A ŽEN NA ZTRÁTU ZAMĚŠTNÁNÍ

KAREL PAULÍK, PETR SAFOREK

Účinná adaptace na ztrátu zaměstnání vyžaduje od lidského jedince vynaložení určité energie. Příspěvek se zaměřuje na problémy, které mají nezaměstnaní muži a ženy a jaké volí copingové strategie. Ve výzkumu bylo použito dotazníkových metod u souboru 92 mužů a 84 žen nezaměstnaných minimálně 3 měsíce. Zjištěná životní spokojenost respondentů v průměru zhruba odpovídala neutrálnímu hodnocení (ani spokojen, ani nespokojen). Nejčastěji volenými copingovými strategiemi byly vlastní rozptýlení (self distraction), aktivní coping, plánování a přijetí (acceptance). Relativně nejméně byly voleny obrat k náboženství (religion), užití návykových látek a odevzdané chování (behavioural disengagement). Mezi ženami a muži byly zjištěny některé rozdíly v hodnocení závažnosti problémů spojených s nezaměstnaností i v preferenci copingových strategií.

Klíčová slova: Adaptace, ztráta zaměstnání, muži, ženy.

1. Úvod

Ztráta zaměstnání, jak naznačuje běžná empirie i výzkum, představuje pro většinu dospělé populace v produktivním věku od doby, kdy se zaměstnání stalo dominantním zdrojem zajištění prostředků na existenci, nezanedbatelnou změnu v životním způsobu i životních podmínkách. Účinná adaptace na takovou změnu a zachování psychické i fyziologické rovnováhy představuje pro řadu lidí zvýšenou zátěž, která nezdídka nabývá i stresových hodnot. Úspěšnost a efektivita potřebného úsilí závisí na celé řadě okolností. Vedle konkrétních ekonomických či sociálních podmínek, doby trvání nezaměstnanosti apod., jsou to také aktuální i dlouhodobě přetrvávající osobnostní charakteristiky i momentálně zvolené postupy. Ve svém příspěvku se zaměřujeme na vnímání a prožívání faktu ztráty zaměstnání muži a ženami (s jakými problémy se setkávají a jak se to promítá do jejich spokojenosti) a jak na něj reagují v intenci zvládnout zátěž spojenou s adaptací na tuto situaci (jaké volí copingové strategie). Naším záměrem tedy není podrobná analýza situace nezaměstnaných v určitém prostoru a čase, ale reakce mužů a žen na zátěž spojenou se ztrátou zaměstnání jako takovou. Proto blíže necharakterizujeme regionální podmínky na trhu práce, ani další podmínky, ve kterých žijí.

2. Adaptace mužů a žen na zátěž spojenou se ztrátou zaměstnání

Pojem adaptace má široký obsah (srovnej Paulík, 2010). Obecně představuje takové chování organismů, které jim umožňuje přizpůsobení se podmínkám (prostředí), v nichž žijí. Systémový přístup zdůrazňuje, že adaptaci zajišťuje vzájemné působení různých více méně složitých systémů, jejich podsystémů, součástí a prvků. Součástí adaptace systému je jeho schopnost neustále se vyrovnávat s nároky v určitém rozmezí a udržovat vnitřní rovnováhu (homeostázu). Přitom hledat nové způsoby chování i pružně využívat a adekvátně novým podmínkám modifikovat také již dříve osvědčené adaptační mechanismy. Za subjektivní korelát účinné adaptace lze považovat spokojenost jako zážitkový jev podložený hodnocením reality.

Zátěž, kterou představuje nutnost adaptovat se na určité podmínky i okolnosti a na jejich změny, lze posuzovat co do intenzity i délky trvání. Její míra v konkrétním případě může být stanovena (viz např. Hladký, 1993) jako poměr mezi kladenými nároky (expoziční faktory) a předpoklady jedince pro jejich zvládnutí (dispoziční faktory, odolnost, pracovní kapacita). Zvláštní případ zátěže, kdy mezi nároky a odolností dochází k výraznému rozporu (nároky jsou vzhledem k dispoziční kapacitě nadměrné, nebo ji nevyužívají v dostatečné míře), je pak možno označit jako stres. Aktivní a vědomé zvládnutí stresových podnětů (stresorů) se v odborné terminologii označuje zpravidla jako coping (viz např. Folkman et al., 1986). Objektívni charakteristiky zátěžových podnětů přitom vystupují do popředí zejména, když nároky skutečně ohrožují zdraví nebo život člověka (působící energie, které se vymkly kontrole, mohou způsobit vážné poškození, případně zničení organismu) bez ohledu na to, zda jedinec riziko vnímá. Základem prožívání zátěžových podnětů je jejich subjektivní hodnocení (viz např. Lazarus, 1993). Posuzuje se význam celé situace i jednotlivých podnětů, velikost nároků, míry ohrožení i vlastní předpoklady je zvládat. Přitom se uplatňují i emocionální procesy (srovnej např. Molčanová, Baumgartner, 2008).

Po roce 1990 se stala nezaměstnanost opět integrální součástí společensko-ekonomického systému České republiky a zařadila se k častým tématům společensko vědních výzkumů (podrobněji viz Saforek, 2010). Jedním z problémů, kterým věnuje zvláštní pozornost řada badatelů (např. Buchtová et al., 2002; Fedáková, 2005; Plevová, 2008; Schrageová, 2010 a další), je zátěž spojená se ztrátou zaměstnání a její negativní důsledky.

V populární „stress scale“ (Holmes, Rahe, 1967) mezi 43 životními událostmi, které v různé intenzitě vytvářejí stresové situace, je samotná ztráta zaměstnání („dismissal from work“) ohodnocena 47 body. Se ztrátou zaměstnání (a případným nalezením zaměstnání nového) se však nezřídka pojí i další události, které škála obsahuje (změněná finanční situace, nutnost splácet půjčky a hypotéky, nucená změna zaměstnání, změna bydliště a sociálních aktivit-kontaktů, odchod do předčasného důchodu atd.). Pokud bychom hypoteticky uvažovali jejich pesimální souběh a všechny je pro ilustraci sečetli, mohli bychom dospět až k sumě přesahující 300 bodů, tedy hranice považované autory škály za kritickou pro kalendářní rok. I když takové akutní nakupení stresorů reálně nenastane, je v souvislosti se ztrátou zaměstnání pravděpodobné zvýšení rizika negativních důsledků (vliv nezaměstnanosti na zdraví v ČR – viz např. Boleloucký, 2002) včetně krizí. Přitom je důležitá (srovnej Špatenková et al., 2011) emocionální vazba jedince ke své práci a s ní souvisejícím činnostem, od nichž je dlouhodobě, případně nezvratně odloučen. Pozitivní roli zde tedy může sehrát naděje, že ztráta zaměstnání není trvalá. Pokles této naděje v souvislosti s opakovanou nezaměstnaností a prodlužováním doby jejího trvání naopak riziko krizového vývoje zvyšuje.

Negativní důsledky ztráty zaměstnání se projevují u různých lidí různě. Kromě individuálních osobních psychických a fyzických problémů zasahují i do života rodin i širšího sociálního společenství. Podle reakce na ztrátu zaměstnání identifikovali např. autoři starší a stále citovaná práce Die Arbeitslosen von Marienthal z roku 1933 (Jahoda, Lazarsfeld, Zeisel, 1975) čtyři typy osob: nezlomení 16 %, rezignující 48 %, zoufalí 12 %, apatičtí 25 % (c. d., s. 73).

Předpoklad existujících rozdílů v percepci, hodnocení a reagování na ztrátu zaměstnání u mužů a žen, lze vyvodit z řady možných zorných úhlů. Aniž bychom se pokoušeli o jejich komplexní postižení reflektující jejich různé souvislosti, zmíníme se zde jen o některých z nich. Při zjednodušeném pohledu se uvedený předpoklad může v zásadě opírat o dvě alternativy. Buď jsou vnímané a prožívané diference v zátěži spojené se ztrátou zaměstnání ovlivněny spíše biologickými a psychologickými zvláštnostmi obou pohlaví (vnitřními faktory), nebo více souvisejí s vnější realitou.

V rámci první alternativy se poměrně často můžeme setkat s názorem (srovnej Fedáková, 2005; Kebza, 2005; Schneiderová, 2009), že při řešení zátěžových situací lidé jednají způsobem, který odpovídá jejich obecným charakteristikám příznačným pro projevy chování a prožívání mužů a žen vyjádřeným pojmy maskulinity a feminity. Tyto pojmy postihují „typicky“ mužské a ženské charakteristiky chování a prožívání vycházející z biologických zvláštností obou pohlaví v interakci se sociálním prostředím (u mužů vyšší aktivita, orientace na řešení problému, spíše vnější lokalizace kontroly, vyšší odolnost vůči akutním stresům, ženy bývají pasivnější, zaměřují se na zvládnání vlastních emocí, častěji vyhledávají i poskytují sociální oporu, vůči dlouhodobější zátěži jsou odolnější než muži atd.). Přitom pro zvládnání zátěže vůbec a zejména v situacích vyžadujících pružnou pohotovou reakci se zdá nejvhodnější androgynie představující vyváženost maskulinity a feminity (Schneiderová, 2009).

Zajímavé poznatky v tomto smyslu přináší také již výše zmíněná studie (Jahoda et al., 1975). Autoři konstatují, že ztráta zaměstnání u žen sice vede ke „ztrátě chleba“, nikoliv však ke ztrátě práce, tedy smysluplné, na (pro) druhé orientované činnosti. Tato skutečnost ovlivňuje nejen prožívání ztráty zaměstnání, ale, a to především, vnímání a prožívání času. S. Hvozdík (2007) poukazuje na rozdíl u mužů a žen v ještě širším kontextu v souvislosti s rizikem, že s nezaměstnaností dojde k ohrožení celého smyslu života. To může nastat zejména u osob, které přičítají práci v rámci svého života značný význam. Rozsáhlejší negativní změny nastávají u mužů (příznačné snížením schopnosti pracovat se sebou samými) než u žen.

Pokud by platila druhá z výše zmíněných alternativ (rozdíly v zátěži mužů a žen jsou důsledkem zejména sociální reality), logicky se nabízí otázka, zda a do jaké míry jsou ženy a muži stavěni před různé úkoly, požadavky a očekávání a zda ve skutečnosti jedni nebo druzí na tom nejsou hůře co do jejich množství a náročnosti (s ní pak mimo jiné souvisí otázka rovnosti obou pohlaví a jim společností poskytovaných příležitostí).

Širší sociálně kulturní vlivy působící na vnímání a prožívání ztráty zaměstnání mužů a žen můžeme vyjádřit prostřednictvím pojmu gender spojujícího svéráz individuálně utvářené rodové identity muže a ženy s kulturně a sociálně podminěnými stereotypy, normami a rolemi. Zde se v rámci našeho tématu, bez zacházení do detailů (některé uvádíme v textu Paulík, Saforek, 2010), omezíme hlavně na problémy, které pro ženy a muže mohou vyplývat z kladených sociálních požadavků a očekávání (sociální-genderové role). Tradovaný běžný názor o rozdílnosti mužských a ženských sociálních rolích má oporu i v teoriích (viz

např. Swianteková, 2009) postihujících souvislosti práce a rodinného života. Někteří autoři předpokládají, že je u mužů patrná spíše tendence k ovlivňování rodinného života jejich prací (zaměstnáním), zatímco u žen se obě sféry pracovního a rodinného života spíše vzájemně prolínají. Výzkumné výsledky však nejsou zcela jednoznačné. Podle Swiantekové se zmíněný předpoklad jeví smysluplný zejména z hlediska potřebného času, kterého ženy zpravidla věnují rodině více než muži a jsou tak nezdědka nuceny redukovat aktivity spojené se zaměstnáním. V této souvislosti si lze povšimnout např. těžkostí plynoucích z konfliktu rolí ženy jako výkonné, profesionálně úspěšné a spolehlivé zaměstnankyně, podnikatelky, organizátorky atd., a jako laskavé, vnímavé matky starostlivě pečující o výchovu dětí, rodinu a domácnost, vždy dobře naladěné a ochotné naslouchat ostatním a pomáhat jim, který ještě komplikuje přijetí nerealistického ideálu ženské krásy.

Určité odlišnosti v reakci mužů a žen na ztrátu zaměstnání lze, jak se zdá, dát do souvislosti s pojetím některých genderových rolí dosud v naší kultuře běžným (viz např. Paulík, Saforek, 2010). V předchozích výzkumech (viz např. Paulík et al., 2009) jsme např. identifikovali pomocí faktorové analýzy tři typy pojetí genderových rolí (tradiční dělba domén práv a povinností; rovnost pohlaví; nerovnost s vůdčí, nadřazenou rolí muže). Jejich zastoupení u mužů a žen se poněkud lišilo a jejich přijetí se mimo jiné může promítat také do diferencí v pohledu na obtíže související se ztrátou zaměstnání a vyrovnávání se s nimi.

Např. pokud příslušníci obou pohlaví akceptují model „žena jako ta druhá“ (což se děje u osob obou pohlaví ve věku 43 let a více), nebo model „tradiční dělby práv a povinností“, dá se očekávat, že se muži pravděpodobně hůře vyrovnávají s vlastní nezaměstnaností než ženy. První model přiznává ženám do jisté míry méně možností a příležitostí k uplatnění a také méně odpovědnosti než mužům a druhý uvedený model předpokládá, že je muž odpovědný zejména za získávání financí, žena za péči o rodinu a domácnost.

Vezmeme-li však v úvahu širší okruh badatelů analyzujících rodové diference v souvislosti s adaptací na nezaměstnanost, je patrné, že výsledky nejsou vždy konzistentní. Někteří autoři spatřují rozdíly mezi ženami a muži pouze na úrovni dílčích postupů zvládnutí ovlivněných konkrétní situací (viz např. Frankovský, 2001). Nejednoznačné výsledky mohou být způsobeny řadou příčin (pojmová a operacionální nevyjasněnost, nejasná validita a reliabilita použitých metod, nereprezentativní výběry, časté zaměření badatelů pouze na muže apod.).

Celkově se zdá, že rozdíly v percepci ztráty zaměstnání mužů a žen ani v jejich reakci na tuto skutečnost nejsou příliš výrazné, což může souviset se sblížováním jejich pozic na trhu práce (srovnej Frankovský, 2005).

Určitým typem reakce na zátěž způsobenou ztrátou zaměstnání jsou copingové strategie. Ve shodě např. s J. Křivohlavým (1994) je chápeme jako plán, program či postup volený při zvládnutí stresorů s touto ztrátou spojených. V odborné literatuře se můžeme setkat s různým tříděním copingových strategií. Např. R. S. Lazarus (1966) rozlišuje čtyři kategorie strategií copingu:

1. útok na obtěžující a rušivý fenomén (noxa),
2. různé druhy aktivit směřujících k posilování vlastní obranyschopnosti vůči noxám,
3. vyhýbání se noxám, apatie (pocity beznaděje, deprese, bezmocnosti).

K nim lze ještě přidat další jako např. vyhledávání pomoci a opory, přehodnocení (přeznačkování, reframing) atd. (podrobněji např. Paulík, 2010).

V našem výzkumu bereme v úvahu při analýze zvládnutí zátěže spojené se ztrátou zaměstnání u mužů a žen 14 copingových strategií, jak je vymezil C. S. Carver (1997).

K jejich zjišťování vyvinul inventář Brief COPE. Jednotlivé strategie v českém překladu lze označit jako: (1) rozptýlení, odvedení pozornosti, (2) aktivní coping, (3) popření, (4) užití návykových látek (alkoholu a jiných drog), (5) využití citové opory, (6) využití instrumentální opory, (7) behaviorální vzdání se (odevzdané chování), (8) ventilování, (9) pozitivní reinterpretace, (10) plánování, (11) humor, (12) přijetí, (13) obrácení k náboženství, víře, (14) sebeobviňování.

3. Výzkum

Následující text prezentuje dílčí výsledky (analýzu dle pohlaví) výzkumu realizovaného mezi nezaměstnanými osobami, s cílem zjistit míru shody/rozdílu mezi muži a ženami v subjektivním hodnocení této situace a ve způsobech, které volí v situacích zvýšené zátěže.

3.1 Zkoumaný soubor

Základní soubor pro náš výzkum, ze kterého byl kombinací záměrného a nahodilého výběru vybrán soubor respondentů (výzkumný soubor), tvořily:

A. Osoby dlouhodobě nezaměstnané – v evidenci Úřadu práce ve Frýdku-Místku (dále jen ÚP FM) od ledna 2009 do září 2009. V lednu 2009 bylo nově zaevidováno celkem 1030 osob. Z tohoto počtu bylo v září 2009 nadále v evidenci 277 osob. Prostřednictvím pracovníků ÚP FM bylo distribuováno 150 dotazníků, vráceno 90 dotazníků; po kontrole do zpracování zařazeno 88 dotazníků – respondentů.

B. Osoby krátkodobě nezaměstnané – v evidenci ÚP FM a Úřadu práce v Novém Jičíně, pobočka Odry (dále jen ÚP NJO) od ledna do března 2010.

V lednu 2010 bylo na ÚP FM nově zaevidováno celkem 1089 osob. Z tohoto počtu bylo v březnu 2010 nadále v evidenci 823 osob. Prostřednictvím pracovníků ÚP FM bylo distribuováno 80 dotazníků, vráceno 52 dotazníků; po kontrole do zpracování zařazeno 51 dotazníků – respondentů.

V lednu 2010 bylo na ÚP NJO nově zaevidováno celkem 187 osob. Z tohoto počtu bylo v březnu 2010 nadále v evidenci 149 osob. Prostřednictvím pracovníků ÚP NJO bylo distribuováno 50 dotazníků, vráceno 41 dotazníků; po kontrole do zpracování zařazeno 37 dotazníků – respondentů.

Po kontrole byly zpracovány dotazníky – výzkumu se zúčastnilo 176 respondentů (viz tabulky 1 a 2).

Tab. 1 Počet respondentů dle délky nezaměstnanosti, místa sběru dat a pohlaví

	Počet resp.		Muži		Ženy	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
	176	100	92	52,3	84	47,7
9 měsíců (2009, ÚP FM)	88	50,0	42	45,7	46	54,8
3 měsíce (2010, ÚP FM)	51	29,0	23	25,0	28	33,3
3 měsíce (2010, ÚP NJ)	37	21,0	27	29,3	10	11,9
Celkem	176	100	92	100	84	100

Tab. 2 *Výbrané charakteristiky souboru respondentů*

Charakteristiky		Počet respondentů					
		celkem		muži		ženy	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%
		176	100	92	52,3	84	47,7
Věk (4 resp. nevedli)	Průměrný věk	42,1		41,6		42,6	
	směrod. odchylka	11,1		11,6		10,7	
Vzdělání (1 resp. nevedl)	základní	27	15,4	8	8,8	19	22,6
	střední bez mat.	99	56,6	58	63,8	41	38,8
	střední s mat.	39	22,3	18	19,8	21	25,0
	VOŠ	3	1,7	1	1,1	2	2,4
	VŠ	7	4,0	6	6,6	1	1,2
Pracovní zařazení před evidencí na ÚP – profese (3 resp. nevedli)	manuální	137	7,2	73	8,2	64	78,0
	technické a adm.	21	12,1	9	9,9	12	14,6
	OSVČ	4	2,3	1	1,1	3	3,7
	jiné	11	6,4	8	8,8	3	3,7
Počet evidencí na ÚP (11 resp. nevedlo)	první	25	15,2	14	16,5	11	13,7
	druhá	48	29,1	23	27,0	25	31,3
	třetí	43	26,1	23	27,0	20	25,0
	čtvrtá	23	13,9	10	11,8	13	16,2
	pátá	8	4,8	5	5,9	3	3,8
	více jak pět	18	10,9	10	11,8	8	10,0

Většina respondentů měla trvalé bydliště ve městě (65,1 % mužů, 58,2 % žen). Ve vlastním bytě nebo domku bydlelo 71 (40,3 %) respondentů, v nájmu 49 (27,8 %) respondentů, u rodičů nebo příbuzných bydlelo 32 respondentů, 5 respondentů uvedlo, že jsou bezdomovci; 19 (10,8 %) respondentů způsob bydlení nevedlo. Partner/ka (manžel/ka) 79 (47,3 %) respondentů byl/a zaměstnaný/á. Nezaměstnaného partnera mělo 20 (11,4 %) respondentů. Čtyřicet šest (26,7 %) respondentů uvedlo, že nemá

partnera. Nezaopatřené děti mělo 70 respondentů, z toho 46 respondentů děti mladší 15 let.

S výjimkou stupně dosaženého vzdělání nebyl u sledovaných položek zjištěn signifikantní rozdíl v rozložení dle pohlaví (χ^2) a výzkumný soubor lze považovat z hlediska pohlaví za homogenní.

3.2 Kontrolní soubor

Abychom omezili možnost, že výsledky našich nezaměstnaných respondentů týkajících se volby copingových strategií ve stresu jsou podstatně ovlivněny spíše jinými vlivy než ztrátou zaměstnání, vytvořili jsme kontrolní soubor. Tento soubor jsme vytvořili z osob zaměstnaných, které jsme získali výběrem z dalšího, dosud nezpracovaného výzkumu. Výzkumný i kontrolní soubor byly k tomuto účelu homogenizovány z hlediska proměnných pohlaví, vzdělání a věk (homogenita souborů byla testována χ^2 -kvadrátem a t-testem). Z tohoto důvodu a pouze pro komparaci copingových strategií nezaměstnaných a zaměstnaných osob bylo z výzkumného souboru vyřazeno 14 nejstarších mužů a 8 nejstarších žen, v kontrolním souboru byl redukován počet mladých žen s vysokoškolským vzděláním. Po provedené redukci je velikost výzkumného souboru 154 osob (78 mužů, 76 žen); velikost kontrolního souboru 290 osob (142 mužů, 148 žen). Průměrný věk výzkumného souboru činí 39,7 let (sm. odchylka 9,95), kontrolního souboru 40,7 let (sm. odchylka 11,71).

3.3 Použité metody

1. ŠKÁLA ZJIŠTŮJÍCÍ SPOKOJENOST s předchozím zaměstnáním a se životem vůbec – pětistupňové škály, s krajními hodnotami *velmi spokojen/a* [5] – *velmi nespokojen/a* [1]. Metoda vychází z předpokladu, že spokojenost je zážitkovou dimenzí, kterou lze vyjádřit jednodimeziální škálou se dvěma protikladnými póly spokojenost a nespokojenost. S růstem jedné polaritý klesá hodnota polaritý druhé, při možnosti, že člověk není ani spokojen ani nespokojen. Užití této metody bylo dáno jednak její v řadě výzkumů ověřenou validitou (Wroom, 1967; Jurovský, 1971; Kollárik, 1986; Travers, Cooper, 1996; Paulík et al., 2009 a další) a skutečností, že se jedná v psychologickém výzkumu o běžný, a tím respondentům známý, způsob explorační dat.

2. INVENTÁŘ PROBLÉMŮ – obsahuje 22 explicitně formulovaných problémů, které mohou nastat v důsledku ztráty zaměstnání a možnost uvést (napsat) i jiné problémy. Inspirací pro jeho sestavení byla „stress scale“ (Holmes, Rahe, 1967).

3. BRIEF COPE zkrácená verze multidimenziálního inventáře copingových strategií COPE v českém překladu (Carver, 1997). Oproti plné verzi COPE (Carver et al., 1989) byly zde autorem dvě položky vypuštěny (mental disengagement a suppression of competing activities) a některé položky byly poněkud pozměněny (podle Carvera „vyladěny“) a jedna položka doplněna (self-blame). Celkem obsahuje inventář 28 položek ve 14 subškálách představujících jednotlivé strategie. Každou subškálu tvoří dvě položky, na něž reagovali respondenti odstupňovanými vyjádřeními od *nikdy to nedělám, nikdy se tak nechovám* [1], přes *někdy to dělám, někdy se tak chovám* [2] a *dost často to dělám, dost často se tak chovám* [3] až k *velmi často to dělám, velmi často se tak chovám* [4]. Rozpětí hodnot každé subškály je od 2 do 8.

Analýza získaných údajů byla provedena programem SPSS a ve studii jsou použity následující matematicko-statistické metody: test χ^2 pro kontingenční tabulky, t-test a F-test pro porovnání průměrů, respektive rozptylů, Spearmanův test pořadové korelace.

3.4 Výsledky

(Všechny výsledky a výpočty jsou prezentovány a provedeny z množiny těch, kteří na danou otázku/ky odpověděli.)

Spokojenost

Spokojenost respondentů jsme zjišťovali ve dvou dimenzích, jednak spokojenost s prací v posledním zaměstnání (před evidencí na UP), jednak současnou životní spokojenost (v době sběru dat). Zjištěné údaje přináší následující tabulky 3 a 4.

Tab. 3 Spokojenost s prací v posledním zaměstnání dle pohlaví

Spokojenost s předchozí prací			Pohlaví		Celkem
			muž	žena	
	velmi spokojen/a (5)	Abs.	21	21	42
		%	23,1 %	25,3 %	24,1 %
	spokojen/a (4)	Abs.	45	41	86
		%	49,4 %	49,4 %	49,4 %
	ani spokojen/a ani nespokojen/a (3)	Abs.	18	15	33
		%	19,8 %	18,1 %	19,0 %
	nespokojen/a (2)	Abs.	5	6	11
		%	5,5 %	7,2 %	6,3 %
	velmi nespokojen/a (1)	Abs.	2	0	2
		%	2,2 %	,0 %	1,2 %
	Celkem	Abs.	91	83	174
		%	100,0 %	100,0 %	100,0 %
Průměr spokojenosti			3,86	3,93	3,89

Spokojenost (průměrné hodnoty i rozložení odpovědí na pětibodové škále) s předchozím zaměstnáním v celém souboru i v podsouborech mužů a žen je obdobná jako pracovní spokojenost uváděná příslušníky našeho kontrolního souboru i učiteli a pracovníky dalších profesí v našem předchozím výzkumu (Paulík et al., 2009).

Z analýzy údajů obsažených v předchozích tabulkách vyplývá, že mezi spokojeností mužů a žen jak z hlediska jejího rozložení, tak dosažených průměrů, nejsou signifikantní rozdíly (Chi², t-test). Porovnání údajů o spokojenosti s předchozím zaměstnáním s údaji o současné životní spokojenosti však ukazuje výrazný posun (pokles) spokojenosti. „Velmi spokojeno“ nebo „spokojeno“ bylo s prací v posledním zaměstnání 73,5 % respondentů (72,6 % mužů a 74,7 % žen). Ocenění „velmi spokojen/a“ nebo „spokojen/a“ pro životní spokojenost zvolilo 32,9 % respondentů (27,2 % mužů a 39,3 % žen). Struktury rozložení obou dimenzí spokojenosti i jejich dosažené průměry jsou signifikantně rozdílné (Chi², t-test) jak v celém souboru, tak i u mužů i žen. Životní spokojenost námi sledovaných nezaměstnaných je také podstatně nižší než životní spokojenosti našeho kontrolního souboru i souborů různých profesí z předchozího výzkumu (Paulík et al., 2009).

Tab. 4 *Současná životní spokojenost dle pohlaví*

Spokojenost se životem			Pohlaví		Celkem
			muž	žena	
velmi spokojen/a (5)	Abs.	3	3	6	
	%	3,3 %	3,6 %	3,4 %	
spokojen/a (4)	Abs.	22	30	52	
	%	23,9 %	35,7 %	29,5 %	
ani spokojen/a ani nespokojen/a (3)	Abs.	30	25	55	
	%	32,6 %	29,8 %	31,3 %	
nespokojen/a (2)	Abs.	27	22	49	
	%	29,3 %	26,2 %	27,8 %	
velmi nespokojen/a (1)	Abs.	10	4	14	
	%	10,9 %	4,8 %	8,0 %	
Celkem	Abs.	92	84	176	
	%	100,0 %	100,0 %	100,0 %	
Průměr spokojenosti			2,79	3,07	2,93

Problémy spojené s propuštěním z práce

Ztráta zaměstnání přináší primárně ztrátu dosavadního výděлку-mzdy. V důsledku toho dochází k poklesu peněžních příjmů, což v peněžně-tržní ekonomice znamená omezení ve všech oblastech života. I když výše průměrné hrubé mzdy mužů a žen (muži 16 471 Kč, ženy 11 097 Kč) v posledním zaměstnání byla signifikantně rozdílná (t-test, ,000), v hodnocení jeho ztráty, mající za následek zhoršení finanční situace (tab. 5), není mezi oběma skupinami signifikantního rozdílu (Chi²). Přehled dalších problémů vzniklých za dobu evidence na Úřadu práce obsahuje tab. 6.

Tab. 5 *Hodnocení změny finanční situace za dobu evidence na Úřadu práce*

Finanční situace			Pohlaví		Celkem
			muž	žena	
zhoršila se	Abs.	45	41	86	
	%	50,0 %	49,4 %	49,7 %	
výrazně se zhoršila	Abs.	33	35	68	
	%	36,7 %	42,2 %	39,3 %	
nezhoršila se	Abs.	12	7	19	
	%	13,3 %	8,4 %	11,0 %	
Celkem	Abs.	90	83	173	
	%	100,0 %	100,0 %	100,0 %	

Tab. 6 Problémy vzniklé za dobu evidence na Úřadu práce

Problém	Muži (N 92)			Ženy (N 84)			Sig. Chi ²
	ano	% z N	pořadí	ano	% z N	pořadí	
Omezení návštěv restauračních zařízení	61	66,3	1	58	69,0	3	,294
Omezení „dovolené“ mimo domov	58	63,0	2	70	83,3	1	,003
Omezení návštěv kulturních akcí (kina, divadla)	57	61,9	3	67	79,8	2	,007
Omezení spotřeby sladkostí	41	44,6	4	39	46,4	4	,254
Celkové snížení množství jídla	39	42,4	5	36	42,8	6	,548
Omezení spotřeby masa	38	41,3	6–7	37	44,0	5	,721
S placením vody a elektřiny	38	41,3	6–7	25	29,8	12–14	,097
Omezení spotřeby cigaret	37	40,2	8	15	17,8	19	,001
S placením nájmu	36	39,1	9	26	31,0	9–11	,212
Se splácením úvěrů-půjček	35	38,0	10–12	25	29,8	12–14	,081
Problémy v rodině, v partnerském vztahu	35	38,0	10–12	25	29,8	12–14	,305
Omezení spotřeby alkoholických nápojů	35	38,0	10–12	19	22,6	17	,035
Zhoršení zdravotního stavu	32	34,8	13	29	34,5	8	,901
Omezení spotřeby mléčných výrobků	31	33,7	14	26	31,0	9–11	,769
Celkové zhoršení kvality jídla	30	32,6	15	26	31,0	9–11	,939
S financováním volnočasových aktivit dětí	27	29,3	16–17	30	35,7	7	,171
S placením poplatků za rozhlas a televizi	27	29,3	16–17	21	25,0	15–16	,505
Omezení spotřeby chleba a pečiva	21	22,8	18	17	20,2	18	,766
Omezení spotřeby nealkoholických nápojů	20	21,7	19	21	25,0	15–16	,475
Problémy v sexuálním životě	18	19,6	20	13	15,5	20	,599
Rozvod, rozchod s partnerem	15	16,3	21	6	7,1	22	,087
Se splácením hypotéky	8	8,7	22	9	10,7	21	,302

Pozn. Výskyt „problémů“ byl zjišťován v dichotomii ano–ne. Respondenti však v některých případech spontánně uváděli, že tento problém u nich nemohl nastat – nekouříme, nepijeme alkoholické nápoje, nemám hypotéku apod. Do komparace mezi muži a ženami byly zahrnuty i tyto údaje.

Nejčastěji uváděné problémy vzniklé v důsledku ztráty zaměstnání: omezení návštěv restaurací a kulturních akcí, omezení dovolených s pobytem mimo domov a snížení spotřeby sladkostí. Nejméně často v dané souvislosti zmiňovali problémy v sexuálním životě, rozvod či rozchod s partnerem a obtíže se splácením hypotéky. K posouzení rozdílů mezi muži a ženami jsme analyzovali údaje prezentované v předchozí tabulce ze dvou hledisek: (a) závažnost problému vyjádřená procentním zastoupením odpovědi „ano“ a (b) pořadí sestavené podle závažnosti jednotlivých problémů.

U čtyř položek byl zjištěn signifikantní rozdíl mezi muži a ženami. Muži častěji uvedli jako problém omezení spotřeby cigaret a omezení spotřeby alkoholických nápojů. Oproti tomu ženy častěji jako problém uvedly omezení „dovolené“ mimo domov a omezení návštěv kulturních akcí (kina, divadla).

Pořadí problémů uvedených muži a ženami vykazují signifikantní shodu (Spearmanův test pořadové korelace 0,783, sign. 0,5 % hl. v.), na prvních čtyřech místech a posledních třech místech se u mužů i žen vyskytují stejné položky. Problémy, u kterých byl zaznamenán signifikantní rozdíl v četnosti výskytu mezi muži a ženami (viz výše) se z hlediska rozdílu pořadí rozdělily do dvou skupin. S minimálním rozdílem u položek – omezení „dovolené“ mimo domov (pořadí muži 2., ženy 1.) a omezení návštěv kulturních akcí (pořadí muži 3., ženy 2.). S výrazným rozdílem u položek – omezení spotřeby cigaret (pořadí muži 8., ženy 19.), omezení spotřeby alkoholických nápojů (pořadí muži 10.–12., ženy 17.). Z problémů, u kterých nebyl zaznamenán signifikantní rozdíl v četnosti výskytu, je největší rozdíl pořadí u položky – financování volnočasových aktivit dětí (pořadí muži 16.–17., ženy 7.). Z dalších problémů, u kterých nebyl zaznamenán signifikantní rozdíl v četnosti výskytu, si lze povšimnout rozdílů v pořadí např. u položek – celkové zhoršení kvality jídla (pořadí muži 15., ženy 9.–11.), omezení spotřeby mléčných výrobků (pořadí muži 14., ženy 9.–11.) a zhoršení zdravotního stavu (pořadí muži 13., ženy 8.).

Strategie volené při zvládnutí zátěže

Výsledky zjištěné pomocí metody Brief COPE přináší následující tabulky.

Tab. 7 *Copingové strategie nezaměstnaných*

strategie		průměr	pořadí	sm. odchylka	sig. t-testu
Rozptýlení	muži	5,50	3	1,085	,986
	ženy	5,50	3	1,320	
Aktivní coping	muži	5,89	1	1,145	,248
	ženy	5,67	2	1,265	
Popření	muži	3,41	12	1,212	,000
	ženy	4,41	10	1,218	
Užití návykových látek	muži	2,55	14	1,016	,609
	ženy	2,64	14	1,147	

Využití citové opory	muži	4,20	8	1,121	,000
	ženy	5,07	5	1,599	
Využití instrumentální opory	muži	4,30	7	,960	,014
	ženy	4,81	8	1,511	
Behaviorální vzdání se	muži	3,56	11	1,140	,096
	ženy	3,86	11	1,049	
Ventilování	muži	4,07	9	1,141	,005
	ženy	4,59	9	1,103	
Pozitivní reinterpretace	muži	5,02	4	1,016	,326
	ženy	4,84	7	1,302	
Plánování	muži	5,54	2	1,447	,169
	ženy	5,85	1	1,273	
Humor	muži	4,03	10	1,457	,291
	ženy	3,80	12	1,251	
Přijetí	muži	5,01	5	1,421	,070
	ženy	5,40	4	1,238	
Obrácení k náboženství	muži	2,67	13	1,222	,083
	ženy	3,07	13	1,601	
Sebeobviňování	muži	4,67	6	1,235	,291
	ženy	4,91	6	1,526	

V celém souboru nezaměstnaných bez rozdílu pohlaví patřily k nejčastěji voleným copingovým strategiím plánování, aktivní coping a vlastní rozptýlení. Relativně nejméně byly voleny obrácení k náboženství – víře a užití návykových látek. Statisticky významné rozdíly mezi muži a ženami se týkaly strategií popření, využití citové a instrumentální opory a ventilování (častěji je volily ženy).

Tab. 8 Copingové strategie zaměstnaných (kontrolní soubor)

strategie	skupina	průměr	pořadí	sm. odchylka	sig. t-testu
Rozptýlení	muži	4,68	7	1,371	,009
	ženy	5,08	5	1,270	
Aktivní coping	muži	5,39	3	1,315	,297
	ženy	5,23	3	1,251	
Popření	muži	4,07	11	1,089	,694
	ženy	4,02	11	1,078	
Užití návykových látek	muži	3,00	13	1,260	,019
	ženy	2,68	14	1,004	
Využití citové opory	muži	4,77	6	1,480	,035
	ženy	5,12	4	1,314	
Využití instrumentální opory	muži	4,43	10	1,113	,227
	ženy	4,59	9	1,112	
Behaviorální vzdání se	muži	3,94	12	,939	,972
	ženy	3,93	12	1,092	
Ventilování	muži	4,47	9	1,298	,006
	ženy	4,88	8	1,200	
Pozitivní reinterpretace	muži	5,02	4	1,360	,556
	ženy	4,93	7	1,395	
Plánování	muži	5,61	1	1,287	,402
	ženy	5,74	2	1,225	
Humor	muži	4,51	8	1,346	,099
	ženy	4,23	10	1,499	
Přijetí	muži	5,46	2	1,247	,028
	ženy	5,78	1	1,217	
Obrácení k náboženství	muži	3,00	13	1,663	,607
	ženy	3,10	13	1,689	
Sebeobviňování	muži	4,85	5	1,130	,380
	ženy	4,97	6	1,206	

Osoby, které zaměstnání neztratily, volily nejčastěji plánování, přijetí a aktivní coping. Stejně jako u nezaměstnaných nejméně často volily obrácení k náboženství a užití návykových látek. Přitom zaměstnané ženy častěji než muži akceptovaly situaci, ventilovaly své pocity, hledaly citovou oporu a rozptýlení. Muži častěji užívali alkohol a jiné návykové látky. Pořadí podle frekvence užívání jednotlivých strategií uváděné muži a ženami se signifikantně neliší. (Spearmanův test pořadové korelace 0,02).

Tab. 9 Copingové strategie volené muži

strategie	Skupina	průměr	pořadí	sm. odchylka	sig. t-testu
Rozptýlení	zaměstnaní	4,68	7	1,371	,000
	nezaměstnaní	5,50	3	1,085	
Aktivní coping	zaměstnaní	5,39	3	1,315	,004
	nezaměstnaní	5,89	1	1,145	
Popření	zaměstnaní	4,07	11	1,089	,000
	nezaměstnaní	3,41	12	1,212	
Užití návykových látek	zaměstnaní	3,00	13	1,260	,004
	nezaměstnaní	2,55	14	1,016	
Využití citové opory	zaměstnaní	4,77	6	1,480	,001
	nezaměstnaní	4,20	8	1,121	
Využití instrumentální opory	zaměstnaní	4,43	10	1,113	,379
	nezaměstnaní	4,30	7	,960	
Behaviorální vzdání se	zaměstnaní	3,94	12	,939	,014
	nezaměstnaní	3,56	11	1,140	
Ventilování	zaměstnaní	4,47	9	1,298	,019
	nezaměstnaní	4,07	9	1,141	
Pozitivní reinterpretace	zaměstnaní	5,02	4	1,360	,999
	nezaměstnaní	5,02	4	1,016	
Plánování	zaměstnaní	5,61	1	1,287	,720
	nezaměstnaní	5,54	2	1,447	
Humor	zaměstnaní	4,51	8	1,346	,019
	nezaměstnaní	4,03	10	1,457	
Přijetí	zaměstnaní	5,46	2	1,247	,015
	nezaměstnaní	5,01	5	1,421	

Obrácení k náboženství	zaměstnaní	3,00	13	1,663	,121
	nezaměstnaní	2,67	13	1,222	
Sebeobviňování	zaměstnaní	4,85	5	1,130	,269
	nezaměstnaní	4,67	6	1,235	

Posuzujeme-li obě pohlaví zvlášť, nezaměstnaní muži ve srovnání se zaměstnanými volili častěji aktivní coping a vlastní rozptýlení a méně často akceptování, humor, ventilování, behaviorální vzdání se, využití citové opory a návykových látek i popření.

Tab. 10 *Copingové strategie volené ženami*

strategie	Skupina	průměr	pořadí	sm. odchylka	sig. t-testu
Rozptýlení	zaměstnané	5,08	5	1,270	,023
	nezaměstnané	5,50	3	1,320	
Aktivní coping	zaměstnané	5,23	3	1,251	,015
	nezaměstnané	5,67	2	1,265	
Popření	zaměstnané	4,02	11	1,078	,022
	nezaměstnané	4,41	10	1,218	
Užití návykových látek	zaměstnané	2,68	14	1,004	,775
	nezaměstnané	2,64	14	1,147	
Využití citové opory	zaměstnané	5,12	4	1,314	,827
	nezaměstnané	5,07	5	1,599	
Využití instrumentální opory	zaměstnané	4,59	9	1,112	,269
	nezaměstnané	4,81	8	1,511	
Behaviorální vzdání se	zaměstnané	3,93	12	1,092	,617
	nezaměstnané	3,86	11	1,049	
Ventilování	zaměstnané	4,88	8	1,200	,084
	nezaměstnané	4,59	9	1,103	
Pozitivní reinterpretace	zaměstnané	4,93	7	1,395	,639
	nezaměstnané	4,84	7	1,302	
Plánování	zaměstnané	5,74	2	1,225	,522
	nezaměstnané	5,85	1	1,273	
Humor	zaměstnané	4,23	10	1,499	,025
	nezaměstnané	3,80	12	1,251	

Přijetí	zaměstnané	5,78	1	1,217	,030
	nezaměstnané	5,40	4	1,238	
Obrácení k náboženství	zaměstnané	3,10	13	1,689	,888
	nezaměstnané	3,07	13	1,601	
Sebeobviňování	zaměstnané	4,97	6	1,206	,744
	nezaměstnané	4,91	6	1,526	

Nezaměstnané ženy oproti ženám zaměstnaným častěji uplatňovaly aktivní coping, vlastní rozptýlení a popření a méně často přijetí a humor.

3.5 Diskuse

V příspěvku se zabýváme některými souvislostmi možných rozdílů mužů a žen v jejich vidění vlastní situace poznamenané ztrátou zaměstnání. Blíže se zaměřujeme zejména na jejich spokojenost s nastalou situací, problémy, které jim za daných okolností nastanou a strategiemi, které volí ve snaze se na ztrátu zaměstnání adaptovat. Výsledky naznačují, že životní spokojenost našich respondentů, kteří jsou nezaměstnaní nejméně 3 měsíce, zhruba odpovídá neutrálnímu hodnocení (ani spokojen, ani nespokojen) a je nižší než hodnocení (při použití stejné metody) spokojenosti zaměstnaných osob, zjištěné v našich předchozích výzkumech (viz např. Paulík et al., 2009). Přitom spokojenost s prací v posledním zaměstnání byla ve srovnání s učiteli i dalšími zaměstnanci v podstatě obdobná. To by svědčilo pro předpoklad, že se ztráta zaměstnání promítá do snížení životní spokojenosti žen i mužů (rozdíly nebyly statisticky významné) zhruba stejným způsobem. Rozdíly mezi příslušníky obou pohlaví se ukázaly v četnosti uváděných problémů, které se objevily po ztrátě zaměstnání. Muži častěji pociťovali jako problém omezení spotřeby cigaret a alkoholických nápojů. Ženy častěji spatřovaly problém v omezení „dovolené“ mimo domov a návštěv kulturních akcí. Přitom největší rozdíly v pořadí frekvence uvádění jednotlivých problémů muži a ženami byly zaznamenány u problémů spočívajících v omezení spotřeby cigaret a dále ve financování volnočasových aktivit dětí, v omezení spotřeby alkoholických nápojů.

V celém souboru nezaměstnaných bez rozdílu pohlaví patřily k nejčastěji voleným copingovým strategiím plánování, aktivní zvládání a vlastní rozptýlení. Relativně nejméně byly voleny obrácení k náboženství – víře a užití návykových látek. Statisticky významné rozdíly mezi muži a ženami se týkaly strategií popření, využití citové a instrumentální opory a ventilování (častěji je volily ženy). Také osoby, které zaměstnání neztratily, volily nejčastěji plánování a aktivní coping. Oproti nezaměstnaným však mezi nejčastějšími strategiemi uváděli přijetí. Naopak vlastní rozptýlení se u nich k nejčastějším strategiím neřadilo.

Posuzujeme-li obě pohlaví zvlášť, nezaměstnaní muži ve srovnání se zaměstnanými volili častěji aktivní coping a vlastní rozptýlení a méně často akceptování, humor, ventilování, behaviorální vzdání se, využití citové opory a návykových látek i popření. Nezaměstnané ženy oproti ženám zaměstnaným častěji uplatňovaly aktivní coping, vlastní rozptýlení a popření a méně často přijetí a humor.

4. Závěr

V předkládané studii se zabýváme rozdíly v behaviorální a emocionální reakci na zátěž mezi muži a ženami. Nešlo nám primárně o nezaměstnanost a z ní plynoucí problémy vybrané skupiny osob jako představitelů souboru nezaměstnaných v určitém regionu, ale o nezaměstnanost chápanou jako jeden prvek z množiny zdrojů zátěže. Z takto vymezeného cíle je určující pro reprezentativnost, ale především validitu výsledků „stejnorodost“ obou souborů, vystavení stejné zátěži ve stejných podmínkách – čase a prostoru.

Naše výsledky naznačují, že ztráta zaměstnání se negativně promítá do životní spokojenosti a působí nezaměstnaným četné problémy. Míra důležitosti, kterou jim muži a ženy přiřítají, nebyla vždy stejná. Mužům častěji vadilo např. omezení spotřeby cigaret a alkoholických nápojů. Ženy oproti tomu častěji poukazovaly na omezení možností trávit dovolenou mimo domov a omezení návštěv kulturních akcí, což lze dát do souvislosti s jejich častější preferencí hledání rozptýlení a konec konců i hledání citové opory vedle opory instrumentální. Určité rozdíly lze také spatřovat ve způsobu zvládnání zátěže spojené se ztrátou zaměstnání. Nezaměstnaní se častěji odmítali se svou situací smířit a rezignovat a snažili se řešit situaci jednak aktivním úsilím, ale i hledáním úniku ze situace pomocí vlastního rozptýlení. Méně často také ve své situaci sahali k popírání jejího významu a k humoru. Snaha nevzdávat se a nechovat se odevzdaně byla výraznější u mužů. Nezaměstnaní muži také méně často hledali citovou oporu v okolí. Ženy častěji než muži volily popření, využití citové a instrumentální opory a ventilování.

Nezaměstnaní muži ve srovnání se zaměstnanými volili častěji aktivní coping a vlastní rozptýlení a méně často akceptování, humor, ventilování, behaviorální vzdání se, využití citové opory a návykových látek i popření. Nezaměstnané ženy oproti ženám zaměstnaným častěji uplatňovaly aktivní coping, vlastní rozptýlení a popření a méně často přijetí a humor.

Naše výsledky napovídají, že muži a ženy se vždy nedívají zcela shodně na svou obtížnou situaci spojenou se ztrátou zaměstnání a nemají ani zcela shodné tendence k volbě strategií pro zvládnutí. Pro širší zobecnění těchto výsledků je žádoucí jejich další ověřování.

LITERATURA

- Boleloucký, Z. (2002). Nezaměstnanost a zdraví. In B. Buchtová, et al. *Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociální problém* (129–159). Praha: GRADA Publishing.
- Buchtová, B. et al. (2002). *Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: GRADA Publishing.
- Carver, C. S. (1997). You want to measure coping but your protocol's too long: Consider the Brief COPE. *International Journal of Behavioral Medicine*, (4), 92–100.
- Carver, C. S., Scheier, M. F., Weintraub, J. F. (1989). Assessing coping strategies: A theoretically based approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, (2), 267–283.
- Fedáková, D. (2005). Rozdiely v posudzovaní stratégií zvládania medzi nezamestnanými mužmi a ženami. In D. Heller, J. Procházková, I. Sobotková (eds.), *Psychologické dny 2004: Svět žen a svět mužů: polarita a vzájemné obohacování. Sborník příspěvků z konference*. Olomouc 2004. 7 s. Olomouc: UP. Dostupné na CD-ROM.

- Folkman, S., Lazarus, R. S., Gruen, R. J., Delongis, A. (1986). Appraisal, coping, health status, and psychological symptoms. *Journal of Personality and Social Psychology*, (3) 571–579.
- Frankovský, M. (2001). Stratégie správania v náročných životných situáciách. In J. Výrost, I. Slaměnik (eds.), *Aplikovaná sociální psychologie II* (209–227). Praha: GRADA Publishing.
- Frankovský, M. (2005). Nezamestnané ženy a nezamestnaní muži – vnímanie situácie nezamestnanosti. In D. Heller, J. Procházková, I. Sobotková (eds.), *Psychologické dny 2004: Svět žen a svět mužů: polarita a vzájemné obohacování. Sborník příspěvků z konference*. Olomouc 2004. 8 s. Olomouc: UP. Dostupné na CD-ROM.
- Hladký, A. (ed.) (1993). *Zdravotní aspekty zátěže a stresu*. Praha: Karolinum.
- Holmes, T., Rahe, R. (1967). The Social Readjustment Rating Scale. *Journal of Psychosomatic Research*. (11), 213–218.
- Hvozdič, S. (2007). Kríza prežívania zmyslu života u nezamestnaných. In I. Sarmány-Schuller (ed.), *Zborník príspevkov. 25. Psychologické dni „Metanoia harmonia človeka*. (393–397), Bratislava: Stimul.
- Jahoda, M., Lazarsfeld, P. F., Zeisel, H. (1975). *Die Arbeitslosen von Marienthal*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Jurovský, A. (1971). *Spokojnosť s prácou a jej činiteľa*. Bratislava: ČSVÚP.
- Kebza, V. (2005). *Psychosociální determinanty zdraví*. Praha: Academia.
- Kollárik, T. (1986). *Spokojnosť v práci*. Bratislava: Práca.
- Křivohlavý, J. (1994). *Jak zvládat stres*. Praha: Grada.
- Lazarus, R. S. (1966). *Psychological stress and coping process*. New York: McGraw-Hill.
- Lazarus, R. S. (1993). *From psychological stress to emotion: A history of changing outlooks*. American Review of Psychology, (44), 1–21.
- Molčanová, J., Baumgartner, F. (2008). Emočná inteligencia – teória, metodológia, možnosti výskumu In I. Ruisel a kol., *Myslenie – osobnosť – múdrosť*. Bratislava: SAV, 163–188.
- Paulík, K. (2010). *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: GRADA Publishing.
- Paulík, K. et al. (2009). *Moderátory a mediátory zátěžové odolnosti*. Ostrava: OU FF.
- Paulík, K., Saforek, P. (2010). Cesta mužů a žen ke zvládnání zátěže. Předneseno na konferenci *Psychologické dny: Cesty psychologie a psychologie cest*. Olomouc 8. 9. až 10. 9. 2010.
- Plevová, I. (2008). Nezamestnanosť In Z. Vašašová (ed.), *Človek v širšom sociálnom prostredí* (50–78). Banská Bystrica: UMB, FHV.
- Saforek, P. (2010). Nezamestnaná žena a nezamestnaný muž. *Psychologie a její kontexty*, (1), 101–110.
- Schneiderová, A. (2009). Gender, maskulinita-feminita v roli činiteľů ovlivňujících vnímání zátěže. In K. Paulík, et al., *Moderátory a mediátory zátěžové odolnosti* (160–202). Ostrava: FF OU.
- Schrageová, M. (2010) Vplyv (ne)zamestnanosti na sebaúctu a sebahodnotenie. Předneseno na Mezinárodní odborné konferenci „Psychologie práce a organizace 2010“, 26. 5. – 28. 5. Modra.
- Svianteková, G. (2009). Genderové aspekty pracovnej a rodinnej (ne)rovnováhy. *Psychologie pro praxi*, (1–2), 25–34.
- Špatenková, N. et al. (2011). *Krizová intervence pro praxi*. 2. vydání. Praha: GRADA Publishing.
- Travers, C. J., Cooper, C. L. (1996). *Teachers pressure. Stress in teaching profession*. London: Routledge.
- Wroom, V. H. (1967). *Work and motivation*. New York: Wiley.

ADAPTATION OF MEN AND WOMEN TO THE LOSS OF EMPLOYMENT

K. PAULÍK, P. SAFOREK

ABSTRACT

Effective adaptation to the stress connected with a loss of employment requires expenditure of larger or smaller amounts of energy. This paper focuses on problems faced by unemployed men and women and their selection of various coping strategies. The research was carried out via questionnaire methods in a sample of 92 men and 84 women who had been unemployed for minimum of three months. The life satisfaction of the respondents was generally evaluated as a neutral value (neither satisfied nor dissatisfied). The most frequently selected coping strategies (regardless of gender) were self-distraction, active coping, planning and acceptance.

Relatively infrequent strategies were religion, substance use and behavioural disengagement. Some differences were found between men and women in their evaluation of the seriousness of unemployment-related problems and their preferences of coping strategies.

Key words: Adaptation, loss of employment, men, women.

WIE SICH MÄNNER UND FRAUEN AUF ARBEITSLOSIGKEIT ADAPTIEREN

K. PAULÍK, P. SAFOREK

ABSTRAKT

Effektive Anpassung an den Verlust des Arbeitsplatzes verlangt vom Menschen einen gewissen Aufwand an Energie. Dieser Beitrag konzentriert sich auf Probleme, die arbeitslose Männer und Frauen haben und auf deren Bewältigungsstrategien. Es wurden Fragebögen in einer Gruppe von 92 Männern und 84 Frauen, die mindestens 3 Monate Arbeitslos waren, administriert. Die beobachtete Lebenszufriedenheit der Befragten entsprach im Durchschnitt einer neutralen Bewertung (weder zufrieden noch unzufrieden). Am öftesten wurden als Bewältigungsstrategien Selbstablenkung (self distraction), aktives Coping, Planen und Akzeptierung (acceptance) gewählt. Relativ am wenigsten wurden die Zuwendung zur Religion, Suchtmittel oder losgelöstes Verhalten (behavioural disengagement) gewählt. Zwischen den Männern und Frauen wurden Unterschiede zwischen der Bewertung der Ernsthaftigkeit der Probleme mit der Arbeitslosigkeit und auch in der Präferenz der Copingstrategien erkundet.

Schlüsselwörter: Adaptation, Arbeitsverlust, Arbeitslosigkeit, Männer, Frauen.

Prof. PhDr. Karel Paulík, CSc., přednáší psychologické disciplíny na Filozofické fakultě Ostravské univerzity, zejména obecnou psychologii, poradenskou psychologii a psychologii sportu. Výzkumné aktivity v poslední době zaměřuje na problematiku spokojenosti, psychické odolnosti a zvládání stresu v souvislosti s různými osobnostními znaky. E-mail: karel.paulik@osu.cz

PhDr. Petr Saforek, přednáší na Filozofické fakultě Ostravské univerzity sociologické disciplíny, zejména obecnou sociologii, sociologii organizace a sociální patologii. Svůj výzkumný zájem v současnosti orientuje na působení sociálních rolí muže a ženy (genderu) jako zátěžového elementu, e-mail: petr.saforek@osu.cz